

Anmeldelser

Hans Branner, *9. april 1940 – et politisk lærestykke? En udenrigspolitisk krises baggrund, indhold og perspektiver*, København: Dansk Udenrigspolitisk Institut, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1988, 294 s.

Hans Branner, cand.scient.pol. og gymnasielærer, er kendt for sin bog om mi-neudlægningen i 1914. Den nye bog har været en halv snes år undervejs, også af den grund at planen oprindeligt gik ud på en komparativ studie over seks krisesituationer i det dansk-tyske forhold. Tidligere var det ikke ganske ualmindeligt at gymnasielærere arbejdede med videnskab i deres fritid. Nu om dage er gymnasie-lærernes antal mangedoblet, men det absolutte antal af videnskabeligt arbejden-de utvivlsomt sunket. Dertil kan der være mange grunde (at universitetet er ble-vet en karriere der straks tiltrækker de mest motiverede, hvilket er både godt og ondt, at familiemønstret er blevet et andet, osv.). Des mere glædeligt er det at Branner er kommet så vidt som han er.

Emnet er så centralt som det overhovedet kan være. Således opleves det i hvert af en der selv var voksen dengang, og som egentlig føler at de der ikke har oplevet besættelsestiden og årene forud savner en dimension i deres erfaringsgrundlag, hvad kan føre til undren over men måske delvis forklarer de senere års ny-neutralistiske tendenser.

Bogen har, siger Branner, et historisk, et teoretisk og et politisk formål. Det sid-ste gemmer jeg. Det er de to første der fylder mest i bogen. Det teoretiske har væ-ret udgangspunktet, dvs. »problemstillinger der er hentet fra disciplinen interna-tional politik«, som også var den hvori han specialiserede sig under sit studium i Århus. Men han beklager – og jeg er ganske enig – »at der stadig findes en tradi-tionsmæssig og ikke særlig frugtbar kløft« mellem historie og politologi. »En frugtbar syntese... består bl.a. i at teoretikeren med sit begrebsapparat og sin sy-stematiske angrebsvinkel bidrager til en bedre forståelse«. Igen er jeg enig, men vil pointere to ting, som Branner nok vil nikke genkendende til: den ene er at hi-storikere, som alle andre forskere, alligevel altid opfatter deres stof ud fra et be-grebsapparat mv., og at bevidsthed derom altså også er en historisk dyd, den an-den at teori kan være så fortænkt at historikere (og vi andre) med god grund gyser ved synet af en sådan spændetrøje. Det vanskeligt definerbare begreb *common sense* forbliver en dyd.

Branners bog har en historisk del på fire kapitler og en teoretisk på tre. Det medfører mange gentagelser, som nok vil irritere en del læsere, men er motiveret ved at et fænomen hver gang belyses under et nyt aspekt, og da han ikke er karrig med krydshenvisninger bliver det muligt at læse bogen på tværs af den måde han ud fra sit begrebsapparat har struktureret stoffet på. Selv om emnet kunde fortje-ne det og bogen er velskreven, bliver den næppe nogen bestseller. Systematisering har sin pris.

Anmeldelser

Hans Branner, *9. april 1940 – et politisk lærestykke? En udenrigspolitisk krises baggrund, indhold og perspektiver*, København: Dansk Udenrigspolitisk Institut, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1988, 294 s.

Hans Branner, cand.scient.pol. og gymnasielærer, er kendt for sin bog om mi-neudlægningen i 1914. Den nye bog har været en halv snes år undervejs, også af den grund at planen oprindeligt gik ud på en komparativ studie over seks krisesituationer i det dansk-tyske forhold. Tidligere var det ikke ganske ualmindeligt at gymnasielærere arbejdede med videnskab i deres fritid. Nu om dage er gymnasie-lærernes antal mangedoblet, men det absolutte antal af videnskabeligt arbejden-de utvivlsomt sunket. Dertil kan der være mange grunde (at universitetet er ble-vet en karriere der straks tiltrækker de mest motiverede, hvilket er både godt og ondt, at familiemønstret er blevet et andet, osv.). Des mere glædeligt er det at Branner er kommet så vidt som han er.

Emnet er så centralt som det overhovedet kan være. Således opleves det i hvert af en der selv var voksen dengang, og som egentlig føler at de der ikke har oplevet besættelsestiden og årene forud savner en dimension i deres erfaringsgrundlag, hvad kan føre til undren over men måske delvis forklarer de senere års ny-neutralistiske tendenser.

Bogen har, siger Branner, et historisk, et teoretisk og et politisk formål. Det sid-ste gemmer jeg. Det er de to første der fylder mest i bogen. Det teoretiske har væ-ret udgangspunktet, dvs. »problemstillinger der er hentet fra disciplinen interna-tional politik«, som også var den hvori han specialiserede sig under sit studium i Århus. Men han beklager – og jeg er ganske enig – »at der stadig findes en tradi-tionsmæssig og ikke særlig frugtbar kløft« mellem historie og politologi. »En frugtbar syntese... består bl.a. i at teoretikeren med sit begrebsapparat og sin sy-stematiske angrebsvinkel bidrager til en bedre forståelse«. Igen er jeg enig, men vil pointere to ting, som Branner nok vil nikke genkendende til: den ene er at hi-storikere, som alle andre forskere, alligevel altid opfatter deres stof ud fra et be-grebsapparat mv., og at bevidsthed derom altså også er en historisk dyd, den an-den at teori kan være så fortænkt at historikere (og vi andre) med god grund gyser ved synet af en sådan spændetrøje. Det vanskeligt definerbare begreb *common sense* forbliver en dyd.

Branners bog har en historisk del på fire kapitler og en teoretisk på tre. Det medfører mange gentagelser, som nok vil irritere en del læsere, men er motiveret ved at et fænomen hver gang belyses under et nyt aspekt, og da han ikke er karrig med krydshenvisninger bliver det muligt at læse bogen på tværs af den måde han ud fra sit begrebsapparat har struktureret stoffet på. Selv om emnet kunde fortje-ne det og bogen er velskreven, bliver den næppe nogen bestseller. Systematisering har sin pris.

Forfatteren har ikke foretaget nye arkivstudier. Han arbejder »på grundlag af trykte kilder, herunder først og fremmest den eksisterende sekundærlitteratur«, og mener at »det teoretiske sigte gør det i højere grad muligt, uden at grave videre i arkiverne«.

Det er netop bogens karakter af analyserende forskningsstatus der gør den både tiltrængt og værdifuld, og det må indrømmes Branner at han når frem til en lang række interessante konklusioner både i enkeltheder og på meget centrale punkter. Hvad man end vil mene om dem – jeg selv har forholdsvis få forbehold – er der tale om en forskningsindsats vi bliver klogere af. I et afsnit om kilde- og metode-diskussion, der noget overraskende er anbragt til sidst i bogen, bringer han en nuanceret drøftelse af sin fremgangsmådes fordele og mangler og siger om sekundærlitteraturen at »det kan vel ligefrem siges at være et af kendetegnene ved den gode forskning at den samtidig med at forfægte bestemte synspunkter gennem sin afdækning af materialet giver mulighed for forskellige fra hinanden afvigende konklusioner«. Ja, for god forskning må repekttere kravene til intersubjektiv overførbarhed.

Det teoretiske oplægs karakter af beslutningsprocesanalyse (med afsnit om information, perception og standpunktsdannelse) har til følge at analysen koncentrerer om 9. april og de nærmest forudgående dage. Længere linjer forsømmes vel ikke; især er der en fængslende redegørelse for *Weserübungs* baggrund og tilblivelse, mens skildringen af den danske udenrigs- og forsvarspolitiske baggrund er noget mere mager. Men det må siges at den koncentration som beslutningsprocesanalysen medfører, resulterer i flere markante konstateringer og bedømmelser.

Skønt almindeligvis mild i mælet maner Branner i sin sammenfatning af hvad der må betragtes som den »foreløbige historiske sandhed« myter i jorden, der er udtryk for »manipulation med fortiden« som »gør det... lettere at bruge historien til at underbygge bestemte – af andre grund indtagne – standpunkter, hvorved de kommer til at tjene et politisk formål«, og det hvad enten det drejer sig om myter opstået i samtiden eller skabt af senere skribenter, derunder også forskere. Det gælder ikke bare Rostock-myten, men også Kjølens-myten (at regeringen trods højt informationsniveau mere eller mindre bevidst ignorerede oplysningerne), Sjøqvist-myten (at den trods lavt informationsniveau forventede og således ikke blev overrasket ved besættelsen), og, mindre skarpt, den myte at regeringen handlede anderledes end den i tiden forud havde forpligtet sig til (jfr. især folketingsbeslutningen af 19.1.1940) overfor militæret og oppositionen.

At Branner ikke simpelthen optræder som defensor for regeringen Stauning-Munch, ses af følgende konklusion (og flere andre): »Ud fra en samlet vurdering af 1940-situationen og de generelle slutninger det synes muligt at drage heraf, kan den militære afmagtstankegang der beherskede de tre ministre [Stauning, Munch og Alsing Andersen], ikke understøttes«.

Branner glorificerer ingen. Hans omhyggelige analyse af P. Munchs indsats den 9. april kan imidlertid ikke undgå at påkalde beundring for den velovervejede ro hvormed denne næsten halvfjerdsårige (og så stærkt forkætrede) mand, efter at have tilbudt sin demission, i en situation uden præcedentia udnyttede de tyske forsikringer ved gennem optimale formuleringer fra dansk side at sikre basis for

den videst mulige tolkning af den resterende selvstændighed og dermed gav de følgende års forhandlingspolitik det bedst tænkelige udgangspunkt (også ved i de følgende dage at sikre at forhandlingerne helt overvejende kom til at foregå gennem udenrigsministeriet). Dette er påpeget før, blandt andre af Henrik S. Nissen. Men det står mere markant end før.

Apropos *forhandlingspolitik* bruger Branner ikke denne glose, men, som Kirchhoff, *samarbejdspolitik*. Det må være af courtoisie (i forordet takkes Kirchhoff »i særlig grad«), for glosevalget, som bestemt ikke er ligegyldigt, passer ikke til den opfattelse Branner tydeligvis har af årene 1940-43. Kirchhoff har kritiseret Nissen for at sondre »mellem samarbejdspolitikken som den parlamentariske samling på Rigsdagen overfor forhandlingspolitikken som karakteriserende forholdet til okkupanterne«. Denne brug af *samarbejdspolitik* var samtidens og må siges at dække en væsentlig realitet. I den illegale presse blev glosen også brugt om forholdet til tyskerne, hvad der for den kommunistiske del af modstandsbevægelsen havde den særlige fordel at dermed mistænkeliggjordes også samarbejdet mellem de fem partier, som kommunisterne ikke havde del i. Kirchhoffs begrundelse for at bruge samme glose om to ikke identiske fænomener, endda den, som han selv siger, i anvendelse nr. 2 skæmmes af propagandistiske overtoner, er at *forhandlingspolitik*, foruden at være benyttet af Scavenius, er »belastet af sit postulat om det dansk-tyske forhold som en »tilsyneladende værdifri og neutral forhandlingsmekanisme«. Det er svært at forstå hvad der har forledt Kirchhoff til denne brava-de, så meget mere som *forhandlingspolitik* ifølge *Ordbog over det danske sprog* specielt anvendtes om visse venstregrupperes holdning overfor Højre under provisoriestriden, altså hvor man, ganske som i årene 1940-43, for at bevare eller opnå visse goder affandt sig med diverse onder.

Nu kommer jeg til hvad Branner kalder bogens politiske formål. Som politolog ved han naturligvis at »den teoretiske beskæftigelse med politik er ligesom den praktiske nødvendigvis båret af nogle mere eller mindre bevidste politiske overbevisninger«. Dem vil han derfor vedkende sig, omend det må tilføjes at han ikke gør det aldeles eksplicit. Såvidt jeg har kunnet læse ham, er det han har villet at rense virkelighedsbilledet for en række af de påstande omkring 9. april som er indgået i argumentationen for Danmarks medlemskab af NATO uden, som han påviser, at være empirisk holdbare, men også uden at fremstillingen derfor kan »tages til indtægt for et anti-NATO standpunkt«. Derfor udvider han til slut analysen og sætter sine konklusioner ind i en bredere sammenhæng ved at inddrage andre småstaters udenrigspolitik i 1930erne og 1940erne (hvad der kommer adskillige interessante iagttagelser ud af, dog at han ser for meget bort fra virkningerne af at Danmark følte at have et grænsespørgsmål) og ved at trække tråde bagud og fremad gennem dansk historie. Han sondrer mellem fire former for politik overfor en truende stormagt. De tre første er variationer af ubehagelig og ikke ufarlig *appeasement*, ført ud fra deres virkelighedsopfattelse af skikkelser som P. Vedel, Estrup, J. C. Christensen, Scavenius og Munch, dengang slagordet kunde have været: Aldrig mere et 1864 (dvs. aldrig mere en krig mod Tyskland), den fjerde er en *styrkepolitik*, som Danmark slog ind på i 1949. Branner finder det »sandsynligt at en nærmere analyse [som han ikke vil foretage, men som måske

kan forventes i hans værk om de seks episoder?] vil vise at de ændringer der sker i tilpasningsformen [det vil sige i forholdet til den dominerende stormagt] i første række skal tilskrives ændringer i det omgivende internationale system«.

Ja, mon ikke? Sagt uden silkepapir: I 1949 kunde Danmark for første gang i 135 år søge sikkerhed gennem en alliance; derfor kunde Hedtoft, indadtil hjulpet af slagordet om aldrig mere en 9. april, vælge en *styrkepolitik*, hvad ingen af hans forgængere havde haft mulighed for. Jeg oplevede det selv som dybt tilfredsstillende at landet ikke altid skulde tvinges ud i en *appeasement*-politik overfor et uacceptabelt system som 1940-43 og, hvad på sin vis var mere ydmygende end 9. aprils brutale kendsgerning, allerede i 1930'erne, da Stauning og Munch måtte tysse medierne til tavshed. Det er godt at forskningen ikke har glemt de tider.

Mens Branner som nævnt holder en dør åben for den opfattelse at en anden forsvarspolitik forud for 1940 kunde have haft virkninger, og samtidig overbevisende hævder at årsagen til besættelsen var forhold udenfor Danmarks grænser (man betænke i øvrigt at som storkrigens gang blev måtte Tyskland have besat landet senest i 1943), synes han ikke at tillægge yderligere kamp den 9. april nogen værdi. Han diskuterer ikke nærmere Christmas Møllers synspunkt at der burde være kæmpet *quand même*. Fokuseringen på 9. april og dagene forud gør at han heller ikke drøfter hvad følgerne vilde være blevet for befolkningens holdning i den følgende tid. Et lille træk fra tiden til antydning af hvad der kunde drøftes (kontrafaktisk naturligvis, som al samfundsvidenskab, realiter også historien, gør): Roar Skovmand har berettet (*Historie og Undervisning. Festskrift til Kjeld Winding*, København, 1981, pp. 191-92) at Christmas Møller kom til stede på den såkaldte Historiegruppens sommermøde på Herlufsholm 1941. »Han havde foretrukket et klart militært nederlag, selv om det vilde have kostet os Københavns ruiner og Sønderjyllands og frihedens tab. Det fremkaldte portester, og [Troels] Fink betonedede værdien i det pusterum hvor enighed havde nået at give sig udtryk, og hvor vi havde fundet os selv«.

Jeg udelader hvad jeg har af mindre indvendinger mod Branners bog. Teoretisk er den ikke noget nybrud. Man kan indvende mod den at det teoretiske apparat har gjort den til tungere læsning end en traditionel historisk fremstilling vilde have været. Men det har også givet analysen betydelig konsekvens. Det er et arbejde vi skylder forfatteren megen tak for.

Erik Rasmussen
Institut for Statskundskab

Michael Gallagher & Michael Marsh, eds., *Candidate Selection in Comparative Perspective. - The Secret Garden of Politics*, London: Sage Publications, 1988, 294 s., £ 25,00.

De to irere, Gallagher og Marsh, ledede i 1985 en ECPR workshop om udvælgelse af kandidater til politiske valg. Det er resultatet af denne workshop, peppet